

İbn Heyyebân'ın Vasiyeti Ekseninde Arap Yarımada- sı'nda Son Peygamber Beklentisi

SAMET ARIKER^a

Geliş Tarihi: 06.10.2015 | Kabul Tarihi: 30.10.2015

Öz: Hz. Muhammed'in risaletinden önce Arap Yarımada-
sı'nda özellikle din bilgileri arasında bir son peygamber
beklentisi söz konusudur. Başta Şam olmak üzere Kudüs,
Mekke ve Medine çevresinde yoğun olarak hissedilen bu
hareketlilik konusunda kaynaklar birçok mucizevi nitelikli
rivayetlerle birbirlerini tekrar etmektedir. Ancak bunlar
arasında ahir zaman peygamberini görmek, ona tabi olmak
ve Yahudileri bu hususta yönlendirmek üzere Şam'dan Me-
dine'ye giden İbn Heyyebân isimli hahama dair rivayetler
oldukça dikkat çekicidir. Bu rivayetler, aslında Kuran'ın,
Yahudilerin tutumlarına dair tespitlerinin ve Hıristiyan-
Yahudi çatışmasının izdüşümleridir. Rivayetler içinde en
somut ve diğerlerine göre makul bilgiler içeren İbn Heyye-
ban'ın tespitleri bile, son peygamberi şiddet mümessili ola-
rak tanımlamaktadır. Kendi içlerinde ciddi tezatlar içeren
söz konusu rivayetler, İslam kaynaklarında yoğun olarak yer
almaktadır. Bunlar, Müslümanlar tarafından bile Hz. Mu-
hammed'in peygamberliğini ispat için maalesef geçmişten
günümüze kullanılabilir. Rivayetler içinde en somut ve diğerlerine göre makul bilgiler içeren İbn Heyye-
ban'ın tespitleri bile, son peygamberi şiddet mümessili ola-
rak tanımlamaktadır. Kendi içlerinde ciddi tezatlar içeren
söz konusu rivayetler, İslam kaynaklarında yoğun olarak yer
almaktadır. Bunlar, Müslümanlar tarafından bile Hz. Mu-
hammed'in peygamberliğini ispat için maalesef geçmişten
günümüze kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: İbn Heyyebân, haham, son peygamber,
Arap Yarımada, Medine, Şam.

^a Mardin Artuklu Üniversitesi, İlahiyat Bilimleri Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanat-
ları Bölümü | sultanabdurrahman@hotmail.com

The Last Prophet Expectation in the Arabian Peninsula in the Light of Ibn Hayyan's Will

SAMET ARIKER

Received: 06.10.2015 | Accepted: 30.10.2015

Abstract: There is an expectation of a last prophet among the scholars of all faiths in the Arabian peninsula before the prophet Muhammad. Particularly in Damascus there are many names at these sources about the social mobility that felt Jerusalem, Mecca, and Medina. But many of them repeat each other with phisical and miraculous news. The rumors about İbn Heyyebân rabbi who going from Damascus to Medina for seeing and depending the last prophet and direct the Jews to him are remarkable. Actually these rumors are the projection of determination in the Koran for Jews' attitudes. Including most tangible and reasonable information to others Ibn Hayyan narrations identify the last prophet as agents of violence. These rumors located heavily in the Islamic religious sources contain serious contradictions and unfortunately these have been used to prove Muhammad's prophethood from past to present.

Keywords: Ibn Hayyan, rabbi, last prophet, Arabian Peninsula, Medina, Damascus.

Giriş

Arap yarımadası ve çevresinde bulunan Ehl-i Kitap ve Hicaz'daki Hanîfler arasında Hz. Muhammed'in Risaleti'nden önce bir son peygamber beklentisi mevcuttu. Dönemin siyasal gelişmeleri, ticari faaliyetleri, inanç mensuplarının bir takım seyahatleriyle misyoner faaliyetler içine girmeleri beklentiyi daha da yaygınlaştırmaktaydı. Bu beklentinin şüphesiz birçok nedeni vardır. İleride bahsedileceği üzere bu beklentinin oluşmasında dini ve siyasi etkenler söz konusudur. Dinî metinlerde gelecek bir elçiden söz edilmesi, din müntesiplerinin siyasal hakimiyetlerini pekiştirmek arzusu ile bu metinleri kullanması hatta dinî nitelikli çatışmalarda bu hususların gündeme getirilmesi bir şekilde gelecek peygamber algısının toplumsal yaygınlığını pekiştirmiştir.

Hicaz bölgesine kuzeyden gelerek yerleşen Yahudi kabileleri komşu müşrik Arap kabileler ile hâkimiyet mücadelesi içine girmişlerdi. Bunda, kabilecilik ve geçim kaynaklarının yanında din farklılığı da etkiliydi. Örneğin; Hayber Yahudilerinin Gatafan Araplarıyla mücadelesinde Yahudiler, kendilerine vaat edilen ümmî peygamberin gönderilmesi için dua edip, Arapları tehdit etmekteydi. Aynı tehdidi Medine Yahudileri de Evs-Hazrec'e karşı kullanmaktaydı.¹

Arap Yarımadasında peygamber beklentisi hususunda farklı disiplinlerde birçok çalışma yapılmış olup bunların her biri meseleyi değişik yönüyle ele almıştır. Örneğin Hz. Muhammed'in semavî kitaplarda müjdelenmesi² konusu yanında, Arap yarımadasında bir peygamber beklentisini ve burada var olan dinleri İslam'dan hemen önceki durumları itibarıyla ele alan çalışmalara rastlamak mümkündür.³ Bunların yanında son peygamber beklentisi açısından

¹ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişam , *es-Sîretu'Nebevîyye*, thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, Şirketu't-Tabba'atu'l-Fenniyyetu'l-Muttahide, b.y.y., tsz, c. I, s. 211.

² Remzi Kaya, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed, İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994, Cilt: VI, Sayı: 6, ss. 221-240; Celil Kiraz, "Hz. Muhammed (SAV)'in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, c. X, sayı: 1, s. 231-260.

³ Sıddık Ünalın, "Risalet Öncesinde Arap Yarımadasındaki Dinler ve Bir Pey-

semavi kitaplardaki tahrifat meselesini⁴ Yahudilikteki peygamber mefhumunu, dinî metinleri üzerinden peygamberlik müessesesini ve Yahudilikteki peygamber anlayışının semavi dinlerle olan alakasını irdeleyen çalışmaların⁵ varlığından da bahsedebiliriz. Tahrifat, tebşirat ve Yahudi tavrı hususunda yapılmış bu çalışmaların genel karakteri, son peygamber gerçeğini semavî kaynaklar üzerinden ele alıp incelemeleridir. Ancak Hz. Muhammed'in hayatını ele alan Siyer kaynaklarındaki rivayetler üzerinden mekân, zaman ve muhataplarına yönelik uygulamaları doğrultusunda bir son peygamber beklentisi ve buna dönük ispat çabaları hususunda bir çalışma yapılmamıştır.

Son peygamberin ismi, gönderileceği ve hicret edeceği yer, özellikleri ve faaliyetleri gibi hususlara dair Siyer kaynaklarında birçok haber vardır.⁶ Bu bağlamda Yahudi Haham İbn Heyyebân'ın haberleri de zikre değerdir. Ancak onun verdiği bilgilere yakın olmakla birlikte hem şahıs hem de mekân ismi açısından farklı bilgiler içeren başka rivayetler de mevcuttur. Aynı minvalde ancak farklı mekân ve şahıslardan bahseden benzer rivayetlere de rastlamak mümkündür.⁷ Şam bölgesinden⁸ Medine'ye gelerek örnek yaşayışı ile Yahudileri etkileyen ve onları son peygamberin gelişi hakkında uyarıp bilgilendiren İbn Heyyebân'ın vasiyet niteliğindeki sözleri, Müslümanlar Hz. Muhammed'in risaletine Yahudi

gamber Beklentisi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, Sayı: 6, ss. 87-101.

⁴ Arif Yıldırım, "Kelâmî Açısından Tevrat ve İncil'de Tahrif Meselesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, Sayı: 26, ss. 11-26.

⁵ Ömer F. Harman, "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1995, cilt: IX, sayı: [Prof. Dr. Nihad M. Çetin Hatıra Sayısı], s. 127-161.

⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 182; Ebû'l-Fida İmadüddin İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Cize 1997, c. III, s. 557.

⁷ Beklenen peygamberin Yemen tarafında geleceği hususundaki rivayet için bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 212.

⁸ Şam, dönem itibarıyla merkezi Filistin olan bir bölgenin adıdır. Bu bölge Menbic, Halep, Hama, Humus, Dımeşk, Beyt-i Makdis ve Maarra'yı, sahilde ise Antakya, Trablus, Akka, Sûr ve Askalan gibi şehirleri kapsamaktaydı. bkz. Ebû Abdullah Şihabeddin Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Sâder, Beyrut, 1977, c. III, s. 312.

inanç dünyasından bir delil getirmek için kullanılmaktadır.⁹

Amacımız Siyer ve İslam Tarihi kaynaklarımızda yer alan Yahudi Haham İbn Heyyeban'ın son peygamber haberini içeren rivayetlerinin gerçekliğini ve bu rivayetlerin Hicaz Yahudilerini İslam'a yönlendirmedeki etkisini tespit etmektir.

Çalışmamızda, İslam Tarihi başta olmak üzere, Hadis ve Tefsir kaynaklarında yer alan Yahudi Haham İbn Heyyebân'ın haberlerini ve bunları destekleyen rivayetleri, son peygamber beklentisi, Hz. Muhammed'in Risaleti'yle ilgisi ve Hicaz Yahudilerinin İslam karşısındaki tutumlarına etkisi açısından inceledik. Zaman, mekân ve kısmi bir takım uygulamalar açısından Hz. Muhammed'in Risaletine işaret etseler de bu bilgilerin ciddi çelişkiler içerdiğini ve tarihsel gerçeklere de uymadığını gördük. Ayrıca İbn Heyyeban haberlerinin Hicaz Yahudilerini son peygamberi kabule yöneltmediğini tespit ettik.

1. İbn Heyyeban ve Son Nebiye Dair Haberleri

İbn Heyyebân olarak bilinen Yahudi hahamı Abdullah İbn Heyyebân'ın¹⁰ künyesi çeşitli kaynaklarda İbn Heybenân,¹¹ İbn Havvâs,¹² Cebân,¹³ Hırâş,¹⁴ İbn Cevvâs,¹⁵ Ebû Umeyr İbnu'l-Heyyebân¹⁶ veya Cübeyr İbn Heyyebân¹⁷ şeklinde yer almıştır.

⁹ İbn Hişam, *Sîre*, c. I, s. 197; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkâdir Ata, I-VIII, Beyrut 1410/1990, c. I, s. 127; Ebû Abdillâh Şemsüddîn eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd*, thk. Âdil Ahmed, Ali Muhammed Miavvid, I-XII, Beyrut 1414/1993, c. VII, s. 7; Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed İbn Seyyidinnas, *Uyûnu'l-Eser fî Funûni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, thk. İbrâhim Muhammed Ramadan, Beyrut 1993, c. I, s. 73; Ebû Abdillâh ez-Zehabî, *Siyeru Âlâmi'n-Nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut Yönetiminde, I- XVIII, 1427/2006, c. I, s. 484; Ebû'l-Fida İmadüddin İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Turki, Dâru Hicr, Cize 1997, c. I, s. 310.

¹⁰ es-Sa'lebî, Ebû İshâk, *el-Keşfu ve'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Beyrut, 1422/2002, c. I, s. 161.

¹¹ İbn Seyyidinnas, *Uyûnu'l-Eser*, c. I, s. 73.

¹² ed-Diyâribekrî, Huseyn, *Târîhu'l-Hamîs fî Abvâli Enfesi'n-Nefîs*, I-II, Beyrut, ts., c. I, s. 494.

¹³ Ebû'l-Ferec Ali b. İbrâhîm Halebî, *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, Beyrût 1427 H, c. I, s. 267.

¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *el-Megâzi*, I-III, thk. Marsden Jones, Beyrût 1989, c. II, s. 516.

¹⁵ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. V, s. 14.

¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c. I, s. 127.

Genelde bu isimlerle tek kişiye işaret edilmekle birlikte, bazı kaynaklarda İbnu'l-Heyyebân, Ebû Umeyr İbn Cevvâs¹⁸ veya İbnu'l-Heybân Ebû Umeyr ve İbn Hırâş¹⁹ künyelerinin farklı kişilere işaret ettiği ifade edilmektedir.

İbn Heyyebân, son peygamberin geleceği haberini kutsal metinlerden öğrenip Şam bölgesinden²⁰ veya Kudüs'ten Medine'ye hicret eden bir Yahudi hahamdır.²¹ Rivayetlere göre Ebû Umeyr künyeli İbn Heyyebân,²² Medineli Yahudilere sadece Hz. Peygamber'in gelişini müjdelemekle kalmamış, dinî açıdan örnek bir yaşantı ortaya koymuştur. Örneğin, Yahudilerin yağmur duası taleplerine, tasaddukta bulunmaları şartı ile icabet etmiştir. Yani İbn Heyyebân, kendi deyimiyle, zevk ve eğlence kültürünün hüküm sürdüğü Şam bölgesinden, Orta Arabistan'ın yokluk şehrine geliş sebebini Hicaz Yahudilerine önce örnek yaşayışı ile anlatmaya çalışmıştır. İbn Heyyebân'la ilgili rivayetlerde en fazla dikkat çeken husus, onun dindar kişiliğidir. O, üç vakit²³ namaz kılma konusundaki hassasiyeti ve Yahudileri sadaka kültürüne yönlendirme çabaları ile ön plana çıkmıştır.²⁴

İslam Tarihi kaynaklarında İbn Heyyebân'ın Medine'ye, bi'setten birkaç yıl önce geldiği belirtilmektedir. O Yahudi toplumu içinde elde ettiği önemli konuma rağmen, son peygambere dair ancak ahir ömründe dindaşlarına bazı vasiyetlerde bulunabilmiştir. Yaptığı vasiyetlerde eğer onu görebilirlerse, tasdik etmelerini hatta bu hususta acele etmelerini tavsiye etmiştir. Bunun sebebini ise, onun hak peygamber oluşu yanında, muhalif tavırlara karşı takına-

¹⁷ Ebû Abdillâh el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, I-III, Beyrut 1409/1989, c. I, s. 503.

¹⁸ Ahmed b. Abdillâh Ebû Nu'aym el-İsfehânî, *Delâ'ilü'n-Nubuuvve*, thk. Muhammed Ravâs Kal'acî, Abdalberr Abbâs, I-II, Beyrüt 1406/1986, c. I, 497; ed-Dimeşkî, İbn Nâsiruddîn, *Câmiu'l-Âsâr fî's-Siyer ve Mevlidil'l-Mubtâr*, thk. Ebû Yakûb Neş'et Kemâl, b.y.y., 2010, c. I, s. 171.

¹⁹ Ebû'l-Fidâ İmadüddin İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebevîyye*, (*el-Bidâye ve'n-Nihâye'den*), thk. Mustafâ Abdulvahid, Beyrut 1395/1976, c. III, s. 155.

²⁰ Ebû Nu'aym, *Delâ'ilü'n-Nubuuvve*, c. I, s. 81.

²¹ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebevîyye*, c. III, s. 155.

²² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. I, s. 134.

²³ Ebû Nuaym, *Delâ'ilü'n-Nubuuvve*, c. I, s. 81.

²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c. III, ss. 505-506.

çağı tavizsiz duruş olarak açıklamıştır.

İbn Heyyeban'ın Medine Yahudilerine yaptığı vasiyetin metni, birçok kaynakta yer almaktadır.²⁵ Bunların büyük bir kısmı İbn Hişam Sîre'sinde yer alan metnin aynısıdır. İbn Hişam'da yer alan metin şu şekildedir:

*"Ey Yabudi topluluğu; beni içki yurdundan felaket ve açlık yurduna getirenin ne olduğunu anlamadınız mı?" Yabudiler: 'Sen daha iyi bilirsin' dediler. İbn Heyyeban: 'ben buraya zamanı yaklaşmış olan nebînin ortaya çıkışına şabitlik etmek için onunla karşılaşmak için geldim. Burası onun hicret edeceği beldedir. Onun gönderilmesini umuyorum, ona tabi olun, onun çıkış zamanı sizin için çok yakındır. Ey Yabudiler; ona tabi olma bususunda sizi geçen olmasın. O kendisine muhalefet edenlerin kanlarını dökmek ve nesilleri esir almak üzere gönderilir, bu durum sizi ondan uzaklaştırmasın.'*²⁶

İbn Heyyeban'ın vasiyet metni Şâmî'nin *Sübülü'l-Hüdâ* adlı eserinde de da yer almaktadır. Ancak bu eserde vasiyet iki farklı şekildedir. ilk rivayet İbn Hişam'ın Sîre'sindeki metinle aynıdır.²⁷ İkinci rivayette ise tehdit içermeyen ve vahiy zincirine atıf yapan bazı farklılıklar mevcuttur. Bu rivayet metni ise şu şekildedir:

"İçki diyarımı terk edip helal içecek ve yiyecek beldesine geldim." 'Neden diye soranlara İbn Cevvas': "Bu beldeden (karye/Medine) bir nebi çıkacak. ben sağ iken çıkarsa ona tabi olup yardım edeceğim. Benden sonra çıkarsa sakın gafîl avlanmayım ve ona tabi olun, onun yardımcı ve dostu olun. İlki ve sonu olmak üzere siz iki kitaba iman ettiniz. O nebiye benden

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Ata, I-VIII, Beyrut 1410/1990, c. I, s. 127; Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nubuwwa*, c. I, ss.81-82; IX, 192; Ebû Bekr el-Horasânî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Beyrut 1424/2003, c. IX, s. 192; Beyhakî, *Delâil*, c. IX, s. 192; İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-Eser*, c. I, s. 73; ez-Zehabî, *Siyeru Âlâmi'n-Nubelâ*, c. I, s. 484; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nibâye*, c. I, s. 310.

²⁶ İbn Hişam, *Sîre*, c. I, s. 197; aynı içerik için bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, c. I, s. 127; Ebû Nu'aym, *Delâ'ilu'n-Nubuwwa*, c. I, ss.81-82; c. IX, 192; Ebû Bekr el-Horasânî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Beyrut 1424/2003, c. IX, s. 92; Beyhakî, *Delâil*, c. IX, s. 192; İbn Seyyidi'n-Nâs, *Uyûnu'l-Eser*, c. I, s. 73; ez-Zehabî, *Siyeru Âlâmi'n-Nubelâ*, c. I, s. 484; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nibâye*, c. I, s. 310.

²⁷ Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. II, s. 193.

selam iletin ve benim kendisini tasdik ettiğimi söyleyin."²⁸

Dikkat edilirse her iki metnin içeriğinde esas aynı olsa da muhatap kitlenin nitelenmesi, dinî kaynaklar ve beklenen nebının insanlara karşı tavrı konusunda farklı bilgilendirmeler mevcuttur. Sübülü'l-Hüdâ'da yer alan ikinci metin, dinî mensubiyetleri hususunda Yahudilere daha açık bilgiler verirken birinci metnin aksine bir tehdit değil, daha çok bir tavsiye niteliğindedir. Her iki metinde de görüldüğü üzere İbn Heyyebân, Medine Yahudilerine Tevrat hakkında açık bilgilendirmeler yapmamıştır. Ancak gelecek olan peygamberi tasdik etmekle iki kitaba da iman etmiş olacaklarını söylemesi vahyin devamlılığına dair açıklamalar yaptığı anlamına gelir.

Dönem itibariyle Medine'deki Beytu'l-Midras'ta²⁹ Tevrat'ın yorumlarına vakıf olduğunu teorik olarak söyleyebiliriz. Bu durumda İbn Heyyebân'ın yaptığı, Tevrat'ı ve haberlerini Yahudilere hatırlatmaktır. Uzun bir zaman aralığına tekabül eden yazılı-sözlü Tevrat kültürünün zenginliği sebebiyle farklı bölgelerde meskûn Yahudiler arasında bütünlük arz eden bir dinî metinden bahsetmek olanaksızdır. Bu durumda Şam bölgesinden Medine'ye gelen İbn Heyyebân ya Medinelî Yahudilerin ellerindeki metne dikkat çekmiş ya da tahrif edilmemiş dinî kaynağa atıf yaparak kendilerine hatırlatmada bulunmuştur.

2. Son Nebînin Geleceği Yönündeki Diğer Rivayetler

İbn Heyyebân rivayetinde anlatılanlarla benzer mesajlar içeren bir diğer rivayet de Rahip İs ile ilgilidir. O da Merri Zahran³⁰ adlı bölgede Hıristiyanlığı uzlet halinde yaşarken beklenen nebîyi haber vermek için Mekke'ye gelmiş ve bu konuda ayrıntılı bilgilerle insanları uyarmıştır.³¹ Mekkelî Hanîflerden olan Zeyd b. Amr b. Nu-

²⁸ Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. VII, s. 7.

²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 252. Beytu'l-Midras, Talmud okunan okuldur. bkz. Baki Adam, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar yay., İstanbul 2002, s. 25.

³⁰ Zahran, Mekke'ye yakın bir vadinin adıdır. Bu vadinin bitişiğinde Merr adında bir köy bulunmaktadır. Dolayısıyla bu bölgeye Merri Zahran denilir. Bkz. el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Buldân*, c. IV, s. 63.

³¹ Rahip İs'in İbn Heyyebân'ın vasiyetlerinin hemen hemen aynısı olan uyarısı şu şekildedir: "*Sizden bir nebînin doğup Arapların onun inancını kabul edeceği ve Acem'e hakim olacak kişinin zamanı yaklaşmıştır ve bu, işte onun zamanıdır. Kim ona yetişir ve*

feyl, dinî arayış için Şam'a gitmiş, buradaki Yahudi ve Hıristiyanlardan dinî rehberlik talebinde bulunmuştur.³² Fakat Hz. Peygamberin gönderileceği şehri, zamanı ve hicret yurdunu haber veren ama İbn Heyyebân gibi arayış içine girmeyen Hıristiyan Rahipler de vardır.³³ Nitekim Kureyşli bir şahsa Cürhüm kabilesinden bir rahibin "Bu gece bir yıldız doğdu, sizin içinizden bir nebi gönderildi" haberinde, hicretten bahsedilmeksizin sadece son peygamberin geleceği yer olan haber verilmektedir.³⁴ Ancak Talha b. Ubeydullah'ın Busra çarşısında karşılaştığı rahiple yaşadığı diyalog, son peygamberin çıkış ve hicret yerlerini haber vermektedir. Buradaki farklılık ise son peygamberin adının Ahmed olacağı ve hicret edeceği yerin ismen belirtilmeden hurmalık, taşlık ve verimli bir yer şeklinde nitelenmiş olmasıdır.³⁵

Hz. Peygamberin çocukluk çağında gerçekleşen Rahip Bahîra rivayetine³⁶ veya daha öncesine dayanan bir takım rivayetlere baktığımızda, risalet beklentisi ya da bu husustaki malumatın revaçta olduğu mekân olarak yine Şam ve çevresi ön plana çıkmaktadır.³⁷ Ancak Şam çevresindeki bu farkındalık, rivayetlerde bir tehlike olarak da tanımlanmaktadır. Örneğin; bu hususta kaynaklarımızda yer verilen rivayet, Rahip Bahîra ile ilgili iddiadır. O, Yahudi tehlikesine karşı Hz. Muhammed'in Şam'a gitmemesini tavsiye etmiştir. Bu tavsiye açısından olaya baktığımızda da eldeki bilgiler, dinî mensubiyetin oluşturduğu mücadele ortamını veya bunu besleyecek argümanlar oluşturma çabasını akla getirmektedir.

---

tabi olursa kazançlı çıkar. Kim ulaştır da tabi olmazsa, kaybeder. Ben içkiyi ve emniyet beldesini-Şam- terk edip meşakkat açlık ve korku beldesine onun için geldim." Mekke'de doğan her çocuk için Rahip İ's'e sorulur ve o da henüz daha gelmediğini söylerdi. Hz. Muhammed'in doğduğu günün sabahı Abdülmuttalib çıkıp, İ's'e geldi, manastırının girişinde durdu ve ona seslendi... İ's ise şöyle cevap verdi: " *Sen onun babası olmalısın... size babsettiğim çocuk pazartesi doğdu ve pazartesi nübüvvetle görevlendirilecek, yıldızı dün gece doğdu. Bunun delili şu anda acı çekiyor oluşudur. Üç gün şikâyet edip sonra iyileşecek. Dilini sıkı tut, kimseye onun gibi baset edilmez ve kimseye ona yapıldığı gibi düşmanlık yapılmaz.*" eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. I, s. 410.

³² Buharî, *Sabîh*, Menâkibu'l-Ensar, 24.

³³ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. II, s. 193.

³⁴ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. II, s. 193.

³⁵ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. II, s. 193.

³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, ss. 181-183.

³⁷ el-Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve*, c. I, s. 385.

Bir başka rivayete göre Yahudi bir tacir, beklenen peygamberin kendi içlerinden çıkmasından mutlu olan Kureyş kabilesini "*Vallahi nübüvvet İsrailoğullarından gitti...Buna sevindiniz mi ey Kureyş, o size öyle bir saldırıda bulunacak ki haberleri doğudan batıya yayılacak*"³⁸ şeklinde uyarmıştır. Bu rivayette dikkat çekilen husus, Hz. Peygamber'in nübüvvetinden haberdar olan bir Yahudi'nin, beklenen nebiye dair her şeyi bilmesi ve adeta onun hayatını özetlemesidir. Ancak Yahudi burada, Hz. Peygamber'in Kureyş'e vereceği zarardan bahsetmektedir. Bilindiği üzere ilk vahyin nüzülü ardından Hz. Peygamber'in yaşadığı şok, Hz. Hatice'yi de çok etkilemiş, bu durumu amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e açmıştır. Varaka, hâlihazırda Mekke'de Hanîf dini üzere olan birkaç kişiden biri olup, semavi kitaplara vakıf olan birisiydi. Zaten Varaka'nın Hz. Peygamber'den duydukları da onu şaşırtmamıştır. Vahye dair açıklamalar yapıp bunun sonucunda risalet sebebiyle Hz. Peygamber'e bazı uyarılarda bulunmuştur. Varaka, Hz. Musa'nın da böyle bir süreç yaşadığını, dolayısıyla kendisinin de sıkıntılar yaşayacağını belirtmiştir.³⁹

3. *Siyer Kaynaklarına Göre Son Nebinin Yurdu ve Hicreti*

Konuyla ilgili rivayetlere göre beklenen peygamberle ilgili bilgi sahibi olan ve bu konuda adeta saha araştırması yapan toplum olarak özellikle Yahudileri görmek mümkündür. Bu hususta Yahudilerin genelde uğrak merkezleri Medine ve Mekke'dir.

Son peygamberin geleceği hususundaki rivayetlerde mekân konusuna net işaret etmeyenler de vardır. Örneğin İbn İshak böyle bir rivayeti Seleme b. Selâme b. Vakş'a dayandırarak aktarır. Buna göre Benî Abdileşhel'den bir Yahudi ahiret, ba's ve son peygamberden bahsetmekte ve onun geleceği belde olarak da Medine'nin güneyine -ki kaynaklarda burası Yemen olarak ifade edilmektedir- işaret ederken herhangi bir hicretten bahsetmez⁴⁰ ancak rivayetlerin genelinde Medine, hicret yurdu olarak tanımlanır. Aslında Medine'nin ileride bir resul şehri olacağına dair kaynaklarda İbn Hey-

³⁸ eş-Şâmi, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. I, s. 410.

³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. I, ss. 190-197.

⁴⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 212.

yebân'dan öncesine dayandırılan rivayetlere de rastlamak mümkündür. Bunlardan ilki, Hz. Musa dönemine aittir. Rivayete göre Hz. Musa ile birlikte Medine'ye gelip burayı ele geçiren Yahudiler, ahir zaman nebisinin haberini öğrenince ayrılmayıp, buraya yerleşmeye karar vermişlerdir.⁴¹ Yine erken döneme ait bir diğer rivayet ise Yemen Tubba'nın Medine'ye gelişi hususundadır.⁴² Burada Tubba Es'ad'a anlatılanlar o derece teferruatlıdır ki son peygambere savaş yapacağı mekânlar, savaşlarındaki galibiyet mağlubiyet sıralaması, giyimi ve bineği hakkında da kendisine bilgiler verilir. Öyle ki Tubba, bu durumda şehre hakim olamayacağını ve kendi eliyle şehri harap etmesinin anlamsızlığını söyleyip, Yemen'e geri döner.⁴³ Bir diğer rivayete göre ise M. S 5. asırda Yahudi din alimleri ahir zaman nebisinin Kureyş'ten çıkıp buraya hicret edeceğinden dolayı burayı harap etmemesini Es'ad Tubba'dan talep etmişlerdir.⁴⁴

Vahyin başlangıcından itibaren Hz. Peygamber Mekke'den herhangi bir beldeye hicret etmeyi düşünüp düşünmediği önemli bir husustur. Hz. Hatice'nin amcasının oğlu Varaka b. Nevfel okuduğu kutsal kitaplardan hareketle Hz. Musa'nın da böyle bir süreç yaşadığını dolayısıyla, mekân değişikliğinin kaçınılmaz olduğunu Hz. Peygambere söylemiştir. Vahiy tarihine dair malumat sahibi olduğu için Varaka, vuku bulabilecek şeylere karşı Hz. Muhammed'i uyarılmış ancak hicret yurduna dair bir isim belirtmemiştir. Ancak bu uyarı karşısında Hz. Peygamber yurdundan çıkarılmayı ve hatta kendisiyle savaşılma ihtimalini garipsemiştir.⁴⁵ Hâlbuki Ehl-i Kitap kaynaklı rivayetlerde hicret yurdu hususunda o derece ayrıntıya girilir ki adeta Medine, gelecek olan peygambere hazır hale getirilmeye çalışılır. Hatta rivayetlerde hicret yurdunun Medine olacağı bilgisi Benî Kureyza, Benî Nadîr, Fedek ve Hayber Yahudilerinin kutsal kitaplarında olduğu ve bölge Yahudilerince,

⁴¹ Ebû'l-Hasan Semhûdî, *Vefâ'ul-Vefâ bi Abbâri Dâr'il-Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, Beyrut, 1984, c. I, s. 157.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. I, s. 133.

⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. II, s. 133.

⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. III, s. 506.

⁴⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. I, ss. 190-197.

gelecek olan resulün zaten bilindiği söylenir.⁴⁶ Son peygamber ve onun hicret yurdu haberi Arap Yarımadası'nın güneyinde de bilinmektedir. Numan b. Sebeî, Yemen'den gelip İslam'a girmiş bir hahamdır. O da son peygamber ve son ümmet hakkında babasından kendisine bırakılan kitapta etraflı bilgiler olduğunu ve hicret yurdunun Medine olacağını söylemiştir.⁴⁷

Son nebinin hicret haberi rivayetlere göre Hıristiyanlar arasında da bilinmektedir. Nitekim Selman-ı Farisî, Müslüman olmadan önce Hıristiyan Rahiplerden bu yönde bir tavsiye alması nedeniyle Medine'ye gelmiştir. Selman, son nebiye dair aldığı haberleri aktarıırken onun Hz. İbrahim dini üzere olacağı, Arabistan'da hurmalık bir beldeye göç edeceğini söyler.⁴⁸

Beklenen peygamberin doğacağı veya hicret edeceği şehir konusundaki rivayetlerde o denli ayrıntılara girilir ki bu şehirde yaşanacaklar bile tek tek sıralanır. Özellikle ahabın, Hz. Peygamber'in risaletinin gerçekliğine dair Yahudilerle girdiği tartışmaları konu edinen rivayetler, mekân haberi verircesine Hz. Peygamber'in gazvelerin seyrini neredeyse adım adım anlatır. Örneğin; Medine civarında cereyan edeceği söylenen bir savaştan bahsedilir ve bu savaş adeta kare kare sunulur.⁴⁹ Son peygamberin vasıflarını ve yurdunu aşırıp mücadelelerinin ayrıntılarını veren bu anlatımlar iki husustan birini akla getirmektedir: Yahudilerin mazhar olduğu ilahi bilginin genişliği veya Müslümanların Hz. Peygamber'in risaletini bu tarz bilgilerle tasdik çabaları. Hâlbuki Benî Kaynuka'nın Müslümanlara meydan okumaları, Benî Nadîr'in suikast girişimi ve zorlu Hendek savaşında Benî Kureyza'nın ihanet süreci, tüm bu malumat genişliğine karşın tamamen anlamsız girişimler olarak durmaktadır. Çünkü bu olayların hepsinde Yahudiler mağlup olup sürgün edilmişler veya cezalandırılmışlardır.

Beklenen nebinin doğacağı yere odaklanan ve buradan başlamak üzere yaşatacaklarından bahseden rivayetler de kaynaklarda

⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. I, s. 134.

⁴⁷ eş-Şâmi, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. III, s. 550.

⁴⁸ İbnul Esîr, *Usdu'l-Gâbe*, c. II, s. 512.

⁴⁹ Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nubuwwa*, c. I, s. 495.

mevcuttur. İbn Heyyebân'ın Medine tercihinine karşın dindaşları arasından Mekke üzerinde yoğunlaşanlar vardır. Buna göre Merru Zahrân'dan Mekke'ye gelerek beklenen nebi haberi veren Rahip Îs, Mekke halkına son nebiye tabi olmalarını şiddetle tavsiye etmiştir. İşin ilginç yanı, Îs isimli bu Rahip de Şam asıllı olup, tıpkı İbn Heyyebân gibi gelecek peygamberi, davasını ve ona karşı sergilenen tavırları insanlara bir bir anlatmıştır. Rahip Îs'in İbn Heyyebân'ın vasiyetlerinin hemen hemen aynısı olan uyarısı şu şekildedir: "*Sizden bir nebinin doğup Arapların onun inancını kabul edeceği ve Acem'e bakım olacak kişinin zamanı yaklaşmıştır ve bu, işte onun zamanıdır. Kim ona yetişir ve tabi olursa kazançlı çıkar. Kim ulaşır da tabi olmazsa, kaybeder. Ben içkiyi ve emniyet beldesini -Şam- terk edip meşakkat açlık ve korku beldesine onun için geldim.*" Mekke'de doğan her çocuk için Rahip Îs'e sorulur ve o da henüz daha gelmediğini söylerdi. Hz. Muhammed'in doğduğu günün sabahı Abdülmuttalib çıkıp, Îs'e geldi, manastırının girişinde durdu ve ona seslendi... Îs ise şöyle cevap verdi: "*Dilini sıkı tut, kimseye onun gibi haset edilmez ve kimseye ona yapıldığı gibi düşmanlık yapılmaz.*"⁵⁰ Rahip Îs, İbn Heyyebân'dan daha net bilgiler vermekle birlikte o son nebiyi savaşı birisi olarak nitelemeyiz. Her ne kadar hâkimiyet durumundan bahsetse bile bunu nasıl başaracağı hususunu açıklamaz. Ancak bu rivayetin sorunlu kısmı, Rahip Îs'in de İbn Heyyebân gibi son nebi için Hicaz'a gelip son nebiyle aynı zamanda yaşamasına rağmen zamanla onunla herhangi bir iletişime geçmemiş olması veya ona tabi olma hususunda herhangi bir çaba sarf etmemesidir. Rivayetlerdeki benzerlikler İbn Heyyebân ile aynı kişi olduğu izlenimi verse de muhatap kesim ve mekân farklılığı bu olayın İbn Heyyebân rivayetlerinden ayrı değerlendirilmesini gerektirir.

4. Hicaz Yahudileri ve son Nebi

Medine Yahudilerinin İslam'a bakışı ve Hz. Muhammed'in şahsına yaklaşımı hususunda Kur'an'da etraflıca bilgi mevcuttur. Söz konusu ayetlerde Yahudi tavrı genel anlamda bilgiçlik taslayan⁵¹ ve alaycı tavır sergileyen⁵² şekilde tasvir edilmektedir. Ancak

⁵⁰ eş-Şâmi, *Sübü'l-Hüdâ*, c. I, s. 410.

⁵¹ el-Mâide 5/82

kendileri ile girilen her mücadele sonucunda ise tavırlarında değişiklik ve ikilem göze çarpmaktadır.

Hz. Peygamber'in Medine'yi yurt edinmesi ardından değişen tavırları ile Yahudiler Ensar'ı şaşırtmışlardır. Bu nedenle ashab içinde Yahudi toplumunun tavırlarını sorgulayanlar olmuştur. Aralarındaki kabile anlaşmaları yanında bu yöndeki diyaloglar, genelde İslam'dan önceki samimiyetlere binaen yapılmaktaydı. Örneğin Benî Nadir'e şehri terk etmeleri gerektiği haberini ulaştıran Muhammed b. Mesleme böyle bir diyalog yaşamıştır. İbn Mesleme, İslam'dan önce haber verdikleri, beklenen nebi söylemlerini hatırlatınca kendileri buna katılmış ancak beklenen nebinin Hz. Muhammed olmadığını söylemişlerdir.⁵³ Keza Bişr b. Berâ ve Muaz b. Cebel Yahudilere şöyle çağrıda bulunup sitem etmişlerdir: "*Ey Yahudi topluluğu, Allah'tan sakının ve İslam'a girin. Biz şirk ebli iken Muhammed'le bizi tehdit ediyordunuz. Onun geleceği haberini veriyor ve sıfatları ile bize onu tanıtıyordunuz.*"⁵⁴

Rivayetlerde Yahudilerin genel tavrının yanında Benî Kureyza'ya daha fazla yer verilir. Benî Kureyza'nın bu konuda bilgi sahibi olmalarına rağmen, özellikle inat üzere Hz. Peygamber'i kabule yanaşmadıkları bilgisi vurgulanır.⁵⁵ Yahudiler içinden, din adamları başta olmak üzere İslam'ı kabul eden bir grup çıkmıştır.⁵⁶ Ancak Hz. Peygamber, Yahudilerdeki inatçı duruşun müsebbibi olarak bilginlerini görür. Ebû Hureyre'den gelen bir rivayette o, "*Yahudi habamlarından on tanesi bana inansa yeryüzündeki bütün Yahudiler de inanırdı.*"⁵⁷ buyurmaktadır. Çünkü Kur'an, Yahudi bilginlerin risalet zincirine vakıf olmasını tüm Yahudiler için bir delil olarak sunar.⁵⁸

⁵² Âl-i İmrân 3/181.

⁵³ Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nubuwwa*, c. I, ss. 495-496.

⁵⁴ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. III, s. 549.

⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. I, s. 134.

⁵⁶ Bu hususta kaynaklarımızda şu isimler yer almaktadır: Meymûn b. Yâmin (bkz. Ebu'l-Hasen el-Cezerî İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Ğâbe fî Mârifeti's-Sabâbe*, thk. Alî Muhammed Muavvîd, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, I-VIII, y.y., 1996, c. V, s. 274; Yâmin b. Yâmin ve Yâmin b. Umeyr b. Ka'b (İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. VI, s. 333); Zeyd b. Sâne (İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Ğâbe*, c. II, s. 360); Saïd b. Âmir, Salebe b. Selâm (İbn Hacer, *el-İsâbe*, c. I, s. 207).

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8555.

⁵⁸ eş-Şuarâ 26/196-197.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayet ise din adamlarının haset ve çıkar sebebiyle Hz. Peygamber'in Tevrat'ta yer alan niteliklerini tahrif ettikleri bilgisini içerir.⁵⁹ Sırf uygulamada tahrifata gittiklerine dair bilgileri de kaynaklarda bulmak mümkündür.⁶⁰ İbn Abbas din adamlarının yaptıkları tahrifatın sebebi olarak hasetleri yanında, alt tabakanın kendilerine yaptığı maddi fedakârlıkları kesebileceği korkusunu görür.⁶¹ Dolayısıyla Medine'deki tüm Yahudilerin beklenen nebinin niteliklerinden haberdar olması,⁶² Kur'an'da vurgulanan Yahudilikteki din adamları hâkimiyeti itibariyle imkânsız gibidir.

Peygamber beklentisi konusundaki rivayetlerle çelişen bir başka rivayette ise bilginlerin değil de Yahudi toplumunun kıskançlık ve inat politikası güttüğü söylenmektedir. Buna göre Hz. Peygamber, Medine'deki Yahudi eğitim kurumu olan Beytu'l-Midrâs'a gidip en ileri gelen bilginlerinden olan Abdullah b. Sûriyâ'ya, Yahudi toplumunun geçmişte mazhar olduğu nimetleri anlatmış ve tebliğde bulunmuştur. Bu esnada Abdullah, Hz. Muhammed'in risaletinin kendisi ve tüm Yahudiler tarafından bilinmesine rağmen, Tevrat'ta var olan sıfatlarının hilâfına, kıskançlık sebebiyle kendisini inkâr yoluna gittiklerini itiraf etmiştir. Şahsının inkârına sebep olarak da, "*Kavmime muhalefet etmek istemiyorum. Umarım sana tabi olurlar ve ben de Müslüman olurum*" demiştir.⁶³ Daha öncede belirttiğimiz üzere, bu yöndeki rivayetler, metin itibariyle Kur'an'ın Yahudiler hakkındaki tespit ve eleştirilerine aykırıdır. Çünkü Kuran'da inatlaşma ve inkarın müsebbibi olarak Yahudi alimler gösterilir.⁶⁴ O halde İslam'a karşı takındıkları tavrın nedeni, iletişimsizlik ya da cehalet değil, bizzat Kuran'ın ifadesi ile inattır.⁶⁵ Nitekim kaynaklarımızda bu hususu destekler mahiyette rivayetle-

⁵⁹ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. III, s. 548.

⁶⁰ Müslim, *Sabîh*, Kitâbu'l-Hudûd, 28.

⁶¹ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. III, s. 548.

⁶² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, c. III, s. 541.

⁶³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 138.

⁶⁴ Ehl-i Kitab'ın din adamlarının bu husustaki rolleri için bkz. et-Tevbe, 9/34; el-Bakara 2/174.

⁶⁵ el-Bakara 2/ 41, 42, 145; eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. III, s. 540.

re rastlamak mümkündür.⁶⁶

Müşriklerle Yahudilerin İslam'a karşı bir cephe oluşturmaları Medine döneminde söz konusu olmuştur. Bunun en önemli nedeni, siyasal başarı yanında Müslümanların kitap sahibi toplum olmada daha fazla öne çıkmış olmalarıdır. Bedir zaferinden sonra Ka'b b. Eşref'in Mekke'ye taziye ve teselli için gidip İslam'a karşı müşriklerle ve şirke düzdüğü methiyeler de oldukça manidardır.⁶⁷ Bu durumda bir peygamber müjdesi ve onunla elde edilecek zafer beklentisi gerçekleşmiş iken Yahudi liderin söz konusu tavrı, yerleşik Tevrat kültürü ile tezat teşkil etmektedir.

Hiz. Muhammed'in Medine'ye hicreti, Müslümanlar kadar Yahudiler tarafından da hayli önemsenmiştir. Rivayetlere göre daha Kuba'da iken Yahudi liderlerinden Huyey b. Ahtab ve kardeşi Ebû Yâsir buraya gelerek gözlem ve tespitlerde bulunmuş ardından da Medine Yahudilerine bir takım kanaatlerini bildirmişlerdir.⁶⁸ Fakat bu ziyaret Yahudi liderlerin dinî taassuplarını artırmaktan başka bir işe yaramamıştır. Reyhane binti Huyey, bu ziyareti şöyle anlatır: "*Kuba'ya gelen Resulullah'ı görmek için babam ve amcam gidip, akşama geri döndüklerinde aralarında şöyle konuşurlarken duydum:*

-Amcam: O peygamber mi?

-Babam: Evet.

-Amcam: Onu sıfatlarıyla tanıdın mı?

-Babam: Evet

-Amcam: Onun bakkındaki düşüncen/bundan sonra takmacağın tavır nedir?

-Babam: Allah'a yemin olsun ki yaşadığım müddetçe düşmanlık."⁶⁹

Bu rivayeti destekler mahiyette yine Ebû Yâsir'in, kardeşi Huyey'i iknaya çalıştığı; ancak Huyey'in düşmanlıkta kararlılığını defaaten vurguladığını kaynaklarda görmek mümkündür.⁷⁰ Huyey, iler-

⁶⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 212.

⁶⁷ Alî, *el-Mufasssal*, c. VI, ss. 523-524.

⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 519.

⁶⁹ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. III, s. 549.

⁷⁰ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. III, s. 549.

leyen dönemlerde İslam'a karşı amansız mücadeleler vermiştir. Ancak kardeşini hak peygambere iman konusunda ikna etmeye çalışan Ebû Yasir'in Yahudilikte kalmaya devam etmesi sadece inat ile açıklanabilir. Bu rivayetler, Yahudilerin din büyükleri tarafından beklenen peygamberden ve hicret yurdundan haberdar edildiğinin ifadesi ya da kutsal kitaplarında var olan hakikatleri bizzat müşahede etme çabasıdır. Ancak hicret öncesinde Mekke müşrikleri Medineli Yahudilere risalet hakkında sorular sormak için gidip danışmalarına rağmen⁷¹ Yahudiler kitaplarındaki haberin gerçekleştiğini müşahede için Mekke'ye gelmemişlerdir. Bu durumda kalan son seçenek Yahudi bilginlerin haber verdiği hicret yurdu. Yahudi din adamlarının bilgilendirmelerinde var olan hicret hususu da gerçekleşince son peygamberi karşılama çabası makul durmaktadır.

Hz. Muhammed'in hicreti ile birlikte Medine'de İslam'a girip kendi dindaşlarının öfkesine maruz kalan Yahudi bilginler olmuştur. Bunların başında Abdullah b. Selâm gelir.⁷² Abdullah b. Selâm'ın Müslüman oluşunda, kendisine yapılan tebliğ mi etkili olmuştur? Yoksa sırf dinî malumatı üzerinden mi İslam'a yaklaşmıştır? Bu durum net olmamakla birlikte, kendisinin bu süreçte İbn Heyyebân'dan ya da onun etkisinden bahsetmediği kesindir. Dahası Abdullah, Yahudilerin İslam'a yaklaşımını ve taassuplarını Hz. Peygamber'e örneklerle izah etmiştir.⁷³ Bu tespitler aslında bize İbn Heyyebân rivayetlerindeki ısrarcı tutumu daha iyi anlatmaktadır. Yahudiler, Abdullah b. Selâm başta olmak üzere içlerinden İslam'a girenleri "*Bizim şerhlerimiz Muhammed'e gitmektedir*"⁷⁴ ifadesiyle nitelemekteydi. Özetle Yahudilerde Hz. Peygamber'e yönelik oluşan inat ve kin, kendilerinden İslam'a girenleri de hedef almaktaydı.⁷⁵

⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 585.

⁷² eş-Şâmi, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. III, s. 551.

⁷³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. I, s. 517; Buhârî, *Sabîb*, Kitâbu'l-Enbiya, 1.

⁷⁴ İbnu'l-Esir, *Usdu'l-Ğâbe*, c. I, s. 31; Âl-i İmrân Suresi'nin 113. ayetinin, Yahudilerin bu hakaretleri üzerine nazil olduğu hususunda bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmi li Abkâmi'l-Kur'an*, I-XXIV, thk. Abdullah Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 2006, c. V, s. 267.

⁷⁵ İbnu'l-Esir, el-Kasas Suresi 54. ayetinin söz konusu tepkilere gösterdikleri sabır

Hız. Muhammed'in beklenen peygamber olduğu hususunda Yahudilere dayandırılarak verilen bilgiler ayrıntılı olmasına rağmen, yine de ona kitlesel olarak iman etmemeleri şartıktır. Dahası bu yöndeki tespit ve ifadelerin Yahudilerce en fazla dile getirildiği zamanlar, genelde onların hayati tehlike yaşayacaklarını hissettikleri anlardır. Bu konuda Kinâne b. Suriyâ'nın itirafı önemlidir. Hız. Peygamber, Benî Nadîr yurduna Medine vesikasında kabul edilmiş olan ortak diyet ödemesine destek almak için gittiğinde burada kendisine suikast için bir tuzak kurulmuştu. Tuzağın haberini alıp buradan ayrılınca Benî Nadîr kendi aralarında müzakere yaptılar. Bu durumun kendisine vahiyle bildirildiği ve onun bir peygamber oluşunun açık olduğunu belirten Kinane b. Sûriyâ, Hız. Muhammed'in Risaleti'nin gerçekliği ve kendi toplumsal duruşlarını din daşlarına şöyle özetler: "*Tevrat'a yemin olsun ki yapacağımız ihanetin kendisine vahiyle bildirildiğini anladım. Kendinizi kandırmayın. O nebi-lerin sonucusudur, siz onun Benî Harun'dan olmasını arzuluyordunuz. Ancak Allah onu istediği topluma gönderdi. Elimizle yazdığımız ve değişmemiş olan Tevrat kitaplarından okuduğumuza göre onun doğum yeri Mekke, hicret yeri Yesrib'dir. Sıfatı bizim kitabımızda bahsedilenin birebir aynısıdır.*" Kinâne konuşmasına devamla "*Eğer içinizde en çok kınanacak kişi olmasaydım İslam'a girerdim*"⁷⁶ demiştir.

Medine'de son kalan Yahudi kabilesi Benî Kureyza'nın, kuşatılma esnasında aralarında yaptıkları durum değerlendirmeleri de Araplardan çıkan bir nebiye yönelik genel Yahudi tavrıyla birebir uyumludur. Bu konuda kaynaklarda yer alan bir rivayet gerek sened gerekse metin açısından farklılık arz etmektedir. Buna göre Benî Kureyza lideri Ka'b b. Esed şöyle bir serzenişte bulunmuştur: "*Val-labi Muhammed'in nebi olduğunu biliyorsunuz. Bizi onunla aynı dine girmekten meneden şey Arab'a olan basedimiz ve onun Benî İsrail'den olmamasıdır. Ben abdi bozmayı istemiyordum; fakat bu bela başımıza, şu oturandan (Huyey b. Ahtab) geldi.*"⁷⁷ Bir başka rivayette ise bir Yahu-

neniyle İslam'a giren Yahudiler hakkında nazil olduğunu söyler. bkz. İbnü'l-Esîr, *Usdu'l-Ğâbe*, c. IV, s. 86.

⁷⁶ Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nubuwwa*, c. I, ss. 493-494.

⁷⁷ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, c. II, s. 501-502.

di olmasına rağmen aynı şahsın "İsa'nın müjdelediği zat budur"⁷⁸ diyerek Kureyza Yahudilerini uyardığı bilgisi aktarılmaktadır. Ka'b b. Esed'in, kabilesini ikna etmeye çalışırken risalete dair söylediği "Benî Nadîr olayı meydana geldiğinde kavmimi Muhammed'in davetine icabete çağırdım ancak muhalefet ettiler. Tevrat'a yemin olsun ki Muhammed bize ve tüm insanlığa gönderilmiş nebidir... Fakat Araplara bassettik"⁷⁹ sözü oldukça manidardır. Ancak bu rivayetlerin aksine Hz. Muhammed'e uymanın bizzat Ka'b b. Esed tarafından istenilmediğini de yine rivayetlerde görmek mümkündür. Zübeyr b. Batâ, Ka'b'a "Ben onun sıfatını Musa'ya indirilen Tevrat'tan kesinlikle okumuştum, bizim sonradan oluşturduğumuz Tevrat'tan değil" deyince Ka'b, "O zaman ona tabi olmaktan seni engelleyen nedir?" diye sormuş, Zübeyr "Beni sen engellemektesin... Sen bizim abî ve akît sahibimizsin, sen ona uyarsan biz de uyarız, reddedersen biz de reddederiz"⁸⁰ demiştir. Bu konuşmayı hatırlatan Amr b. Sud'a'a, Ka'b şöyle cevap vermiştir: "Onun -Muhammed- hakkında hâlâ aynı fikirdeyim, ona tabi olmayı kabullenemem."⁸¹

İbn Heyyeban rivayetleri üzerinden son peygambere yönelik tanımlamaları ele aldığımızda, karşımıza hadis külliyyatında yer yer rastladığımız şiddet yanlısı ve savaşçı bir peygamber figürü⁸² çıkmaktadır. Çünkü İbn Heyyebân son nefesinde dindaşlarına son nebiye tabi olmanın nedenini sadece hak peygamber olmakla açıklamamıştır. Davetine icabet etmeyenlere ve muhalefet edenlere yönelik yaptırımlarını da anlatarak⁸³ onları bu tehlikelerden uzak tutmak istemiştir.⁸⁴

⁷⁸ Ebû'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kubrâ*, I-II, Beyrut, tsz., c. I, s. 387.

⁷⁹ İbn Nâsruddîn ed-Dimeşkî, *Câmi' u'l-Âsâr fi's-Siyer ve Mevlidi'l-Muhtâr*, I-VIII, thk. Ebû Yakûb Neş'et Kemâl, b.y.y. 1431/2010, c. I, s. 171.

⁸⁰ el-Beyhakî, *Delâilu'n-Nubuvve*, c. III, s. 362.

⁸¹ ez-Zehabî, *Siyeru Alâmi'n-Nubelâ*, c. I, s. 455.

⁸² "Ben savaş peygamberiyim, ben harp peygamberiyim", "Cennet kılıçların gölgesi altındadır" gibi savaşı özendiren ve Hz. Peygamber'in adeta savaş için görevlendirildiğini anlatan hadis rivayetleri ve bunların tahlili için bkz. Mehmet Görmez, "Hadis ve Semantik", *Günümüzde Sünnetin Anlaşılması [Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleeri]*, 29-30 Mayıs 2004/Bursa, 2005, ss. 235-236.

⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. I, ss.134-135.

⁸⁴ ed-Diyâribekrî, *Târibu'l-Hamis*, c. I, s. 494.

Beklenen nebinin Mekke'deki İsmailoğulları içinden gönderildiğini öğrenen bir tacir ise, bunun müşrikler açısından bir hüznün habercisi olduğunu belirtmiş ve "*Vallahi nübüvvet İsrailoğullarından gitti. Buna sevindiniz mi ey Kureyş? O size öyle bir saldırıda bulunacak ki haberleri doğudan batıya yayılacak*"⁸⁵ demiştir. Aslında bu haber, İbn Heyyeban'ın haberleri veya Medine ve Hayber Yahudilerinin müşrik Arapları, gönderilecek nebi ile tehdit etmeleriyle uyumludur. Ancak bu durum Hz. Peygamber'i, tebliğ yolunda uğrayacağı zorluklar nedeniyle uyaran Varaka'nın ifadelerine ve hele hele kendisine savaş açarak onu yok etmeye çalışan müşrik cephe gerçekliğine aykırı durmaktadır.

Onun dindaşlarına son nebiye tabi olmak için şiddet yanlısı olmasını öne sürmesi ile sanki Hicaz Yahudileri ile Müslümanlar arasında cereyan edecek mücadelelere dikkat çekiliyor gibidir. Ancak işin ilginç yanı, Yahudi toplumunu defalarca İslam'a davet etmesine ve kendileriyle bir arada yaşama hususunda vesika imzalamış olmasına rağmen Hz. Peygamber'in saldırgan bir uygulamasına şahit olunmamıştır. Nitekim Benî Kaynuka ve Benî Nadîr gazvelerinin nedeni kendilerinin tacizleri, meydan okumaları ve Hz. Peygamber'e yönelik suikast girişimleridir. Benî Kureyza'ya yönelik uygulama ise bu durumlardan çok farklıdır.

İbn Heyyeban haberleri ile ilgili Müslümanlar ile Yahudiler arasında her hangi bir diyalog yaşanmamıştır. Ancak rivayetlere göre Hz. Peygamber Benî Kureyza'nın infazı esnasında bu isimden bahsetmiştir. Benî Kureyza savaşçılarının idamından önce Hz. Peygamber'le Ka'b b. Esed arasında şöyle bir diyalog geçmiştir:

-Hz. Peygamber: "*Ey Kab; İbn Cevvâs'ın size yaptığı tavsiyeden faydalanmadınız, o beni tasdik etmişti. Size bana tabi olmanızı ve selâmını iletmenizi emretmedi mi?*"

-Ka'b b. Esed: "*Tevrat'a yemin olsun ki öyledir ey Ebe'l-Kasım! Yahudiler beni kılıçtan korkmakla ayıplamasalar sana tabi olurum fakat Yahudilik üzereyim.*"⁸⁶

⁸⁵ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. I, s. 410.

⁸⁶ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. V, s. 24.

Benî Kureyza, önce İslam'a davet edilmiş,⁸⁷ verilen olumsuz cevap üzerine kuşatmaya alınmıştır. Yaklaşık bir aylık kuşatma sonucunda teslim olmanın kaçınılmaz olduğunu gören kabilenin ileri gelenleri, lider Ka'b b. Esed başkanlığında müzakerelere başlamıştır. Müzakereler istenilen neticeyi vermeyince bu defa Ka'b, kabile içi bir istişare yapma yoluna gitmiş ve Yahudilere üç teklif sunmuştur. Bu teklifler, gerek içeriği gerekse de cevapları itibarıyla tartışmaya değer niteliktedir. Buna göre:

- 1- Hz. Muhammed'e tabi olmak,
- 2- Kendi kadınları ve çocuklarını öldürerek Müslümanlara saldırmak,
- 3- Müslümanları gafil avlamak için Cumartesi günü saldırmak.⁸⁸

Bu tekliflerden sadece ilki konumuzla alakalıdır. Hz. Muhammed'e tabi olma seçeneği, İslam'a ve Hz. Peygamber'e karşı tüm yollar denendikten sonra ortaya atılan bir fikirdir. Bu da teklifin bir fırsatçılık anlamına geldiğini gösterir. Ayrıca kabile liderinin, Hz. Muhammed'in hak peygamber olduğunu itirafından sonra onu reddetme yoluna gitmesi de itirafıyla tezat teşkil etmektedir.⁸⁹ Ka'b bu sayede mal, can, mekân v.s. her şeyin koruma altına alınmış olunabileceğini söyler; ancak aldığı cevap olumsuzdur. Çünkü halk, Tevrat'tan başka bir şeye tabi olmalarının imkânsız olduğunu dile getirmiştir.⁹⁰ Bu teklifle ilgili bir başka rivayette ise halk, Ka'b b. Esed'in teklifine "*Doğru, o bir peygamberdir fakat biz Tevrat'ın hükümlerinden ayrılmayız*"⁹¹ ifadesi vardır. Bu, kendi içerisinde çelişkili bir ifadedir. Hz. Muhammed'in peygamber olduğu kanısı kendilerinde Kuran'dan hareketle oluşmamış, bilâkis Tevrat'taki bilgilerin yaşanıp görülmesi ile şekillenmiş olmalıdır. Bu durumda Tevrat'tan ayrılmama ifadesi tutarsız durmaktadır. Ayrıca buradaki diyaloga

⁸⁷ Ebû Bekr Abdürrezzâk es-San'anî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, I-XII, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut, 1983, c. V, s. 216.

⁸⁸ Taberî, *Târîh*, c. II, ss. 584-585.

⁸⁹ Berekât, Ahmed, *Muhammed ve'l-Yebûd Nezre Cedide*, çev. Mahmud Ali Murad, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmme, Kaliforniya 1996, s. 64.

⁹⁰ Taberî, *Târîh*, c. II, ss. 584-585.

⁹¹ es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kubrâ*, c. I, s. 387.

ilişkin bir başka rivayette yer alan “*Biz başkalarına tabi olmayız. Biz kitap ve peygamber ehli insanlarız*”⁹² sözü, Hz. Muhammed'in risalet zinciri dahilinde görülmediğini ya da risaletin Yahudi toplumuna has olduğu anlamı taşımaktadır.

Benî Kureyza'nın liderleriyle müzakerelerine dair nakledilen bir diğer rivayet ise Amr b. Sud'a'nın getirdiği çözümle ilgili olup, bunda ciddi bir zaman uyumsuzluğu söz konusudur. Rivayette Amr'ın “*Onunla-Hz. Muhammed- aynı dinde olmayı reddediyorsanız Yahudilikte sebat edip cizye verin, vallahi kabul edip etmeyeceğini bilmiyorum*”⁹³ teklifinde bulunduğu, buna karşılık halkın “*Biz Arab'ın başımıza haraç koyarak bizden almasını kabul etmeyiz, böyle yaşayamayız, ölüm bundan daha hayırlıdır*”⁹⁴ diye cevap verdiği nakledilmektedir. Dikkat edilirse rivayette cizye ve haraç ifadeleri geçmektedir. Oysa cizye ayetinin nüzülü, H. 9 yılında yapılan Tebük Seferi zamanına denk gelir. Haraç ise İslam devletinde bir vergi türü olarak Hz. Ömer döneminde uygulamaya konmuştur. Arazi ve üründen vergi alınması ilk etapta Hayber'de olsa da bu da yarıcılık sistemi ile yürütülmüştür.⁹⁵

Rivayetlerde özürlü olan sıradan insanlardan, Huyey b. Ahtab ve Ka'b b. Esed gibi liderlere kadar idamlarına hükmedilen tüm Benî Kureyza Yahudi erkeklerine bir soğukkanlılık ve kahramanlık payesi verilmektedir.⁹⁶ Bu doğrultuda rivayetlerde sayıları dokuz yüze kadar çıkan⁹⁷ infaz edilecek Yahudi arasından sadece üç kişinin İbn Heyyebân'ın etkisiyle İslam'a girmesinin irade zayıflığı ile nitelenmesi⁹⁸ kendi mantığı içinde fazla yersiz durmayacaktır. Dolayısıyla İbn Heyyebân haberlerinin etkisiyle İslam'a girdiği bildirilen üç Yahudi üzerinden, aslında İslam karşısında burada şanlı bir

⁹² el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, c. II, s. 502.

⁹³ el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, c. II, s. 504.

⁹⁴ eş-Şâmi, *Sübüli'l-Hüdâ*, c. V, s. 15.

⁹⁵ Yahudilere yönelik ekonomik politikalar için bkz. Abdurrahman Demirci, *Hz. Peygamber ve Dört Halife Döneminde Gayr-ı Müslim Politikaları*, İlahiyat yay., Ankara, 2013.

⁹⁶ Ahmed, *Muhammed ve'l-Yebûd Nezre Cedide*, s. 145.

⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. II, s. 241.

⁹⁸ Salo Wittmayer Baron, *A Social And Religious History Of The Jews*, Columbia University, New York 1958. c. 1, s. 79.

duruş ortaya çıkarılmaktadır.

Liderleri Huyey b. Ahtab başta olmak üzere Benî Kureyza Yahudilerin aynı şekilde kahramanca ölüme gitmeleri ve dinlerinden ayrılmaktansa ölümü göze almaları mantıklı değildir. Çünkü aynı insanlar, Medine'yi kuşatmış on bin askerin varlığına ve kendilerine ciddi teminatlar veren Huyey b. Ahtab'ın konuşmalarına rağmen, savaş riski alamamış ve Hendek Savaşı esnasında Müslümanları yüzüstü bırakabilmişlerdir. Dahası, bu yöndeki ikna çabalarına cevap verirken yine dinlerinden delil getirmemişlerdir. Şüphesiz burada anlatmaya çalıştığımız, bir infazın gerçekleşip gerçekleşmediği değildir.⁹⁹ Bilakis infaz edilecek kimselerin geride kalan köle statüsündeki insanların çılgınlıkları karşısında gösterdikleri sarsılmaz sebatır. Rivayete göre bu Yahudiler esir edildikleri gece sürekli Tevrat okuyup, birbirlerine dinlerinde sebat etmeyi ve Tevrat'a bağlı kalmayı tavsiye etmişlerdir.¹⁰⁰ Bu durum, oryantalist bakış açısında kahramanlık olarak değerlendirilmektedir.¹⁰¹ Ancak başlangıç itibarıyla liderin, sonu itibarıyla de halkın tercihi ile kaderi şekillenen bir kabile profili şaşırtıcıdır. Dolayısıyla kendisinden önceki iki kabilenin (Benî Kaynuka ve Benî Nadîr) sergilediği korku hali ardından Benî Kureyza'nın tavrının soğukkanlılık ve kahramanlık bakış açısıyla ele alınıp bu duruşun ruh büyüklüğü ve hakikatte sebat olarak değerlendirilmesi¹⁰² tutarlı değildir.

Müslümanlar ve Yahudiler arasında bireysel ve toplumsal olarak birçok sürtüşme meydana gelmiş ve bu zamana kadar Medine'den iki Yahudi kabilesi sürgün edilmiştir. Fakat nedense İbn Heyyebân'ın vasiyet tarzındaki sözleri Benî Kureyza kuşatması esnasında gündeme gelmiştir. Belki bu durumun tek nedeni Ebû Lubâbe'nin Benî Kureyza'ya idam yönündeki verdiği mesajdır. Çünkü İbn Heyyebân'ın haberlerinde de gördüğümüz üzere ilk

⁹⁹ Mehmet Azimli, "Beni Kureyza Kuşatması ve Sonucu Hakkında Bazı Düşünceler", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2008, cilt: 10, sayı: 2, ss. 23-32; ayrıca bkz. Demirci, *Gayr-ı Müslim Politikaları*, ss. 101-111.

¹⁰⁰ el-Vâkıdî, *el-Megâzî*, c. II, s. 513.

¹⁰¹ Max L. Margolis, Alexander Marx, *A History Of The Jewish People*, Harper Torchbook, New York 1965, s. 250; Bernard Lewis, *İslam Dünyasında Yahudiler*, çev. Bahadır Sina Şener, İmge yay, Ankara 1996, s. 99.

¹⁰² Frantz Buhl, "Medine", *İA*, MEB, Eskişehir 1997, c.VIII, s. 464.

defa resule ihanet edenlerin idam edilmesi söz konusudur.

Benî Kureyza kuşatmasında Sa'lebe b. Sa'ye, Esyed b. Sa'ye, Esed b. Ubeyd olmak üzere üç Yahudi gencin ismi öne çıkmaktadır. Bunlar Benî Kureyza'nın kardeş kabilesi Benî Hedel'den¹⁰³ olup, Mahzur mevkiine yerleşmiş Yahudilerdir.¹⁰⁴ Bu üç şahsın özellikle genç yaşta iken ve Yahudilikte bilgin bir konumunda olmaksızın son peygambere iman etmeleri dikkat çekicidir. Ancak burada garip olan husus bu üç şahsın, Hz. Muhammed'in, sıfatlarıyla haber verilen peygamber olduğuna vurgu yapmalarıdır.¹⁰⁵ Bir başka rivayete göre ise bu gençler, bizzat Benî Kureyza ve Benî Nadirli alimler tarafından resulün kendilerine haber verildiğini söylemişlerdir.¹⁰⁶ Burada bahsedilen Yahudi bilginler Huyey b. Ahtab ve Cubeyr b. Heyyeban'dır.¹⁰⁷ Ancak bu konuşmaya şahit olmasına rağmen Huyey'in söz konusu gençleri yalanlamaması şaşırtıcıdır. Hâlbuki bu kişilerin Hz. Muhammed'i hicretten itibaren geçen altı yıllık süre içerisinde veya daha öncesinde Benî Kureyza ile yaptığı ahitler sırasında görmemiş olmaları mümkün değildir. Eğer "O, kan dökücü, soy sop ve kadınları ve ona muhalif olanları esir almak üzere gönderilir"¹⁰⁸ uyarısı, şartsız teslimiyet ve muhtemel bir infaz durumu karşısında tasdik yoluna gitmişlerse o zaman da diğer Yahudi kabileleriyle yaşanmış hadiselerde neden tasdik gerçekleşmediği sorusu akla gelmektedir. Dolayısıyla Benî Kureyza'nın Medine vesikasına binaen Müslümanlarla en son çatışma içine giren Yahudi kabilesi olmasında İbn Heyyebân'ın herhangi bir rolünün olması imkânsızdır.

Medine Yahudileri İbn Heyyeban'ın uyarılarını dikkate al-

¹⁰³ Benî Hedel, Benî Hedl veya Benî Hudel diye adlandırılan bu kabile Benî Kureyza'nın amcaoğulları/kardeş kabilesidir. Benî Kureyza ile birlikte Medine'ye gelip Muzeyneb ve Mehzûr denen vadilerinin üst kesimlerine yerleşmiştir. bkz. İbn Hişam, *es-Sîre*, c. I, s. 213; Beyhakî, *Sünen*, c. IX, s. 182; Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ*, c. I, s. 161.

¹⁰⁴ Bkz. Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ*, c. I, s. 161.

¹⁰⁵ el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, c. II, s. 81. İbnu'l-Esîr, aynı olayı yine İbn İshak'tan naklen ancak Cabir'e dayanan bir başka rivayetle de aktarır. Fakat bu rivayetin Benî Kureyza'ya bir yaşlıya dayandırılan ilk rivayet kadar sağlam olmadığını belirtir. Bkz. İbnu'l-Esîr, *Usdu'l-Gâbe*, c. I, s. 31.

¹⁰⁶ eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ*, c. V, s. 15.

¹⁰⁷ es-Suyûtî, *el-Hasâsü'l-Kubrâ*, c. I, s. 387.

¹⁰⁸ el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, c. II, s. 81.

makta gecikmişlerdir. Daha önce Medine'den sürülen Benî Kaynuka ve Benî Nadîr de Müslümanlara karşı çatışmacı bir tutum içine girmişlerdi. Fakat Benî Kureyza, Müslüman toplumu kitlesel olarak yok etme planına ortak olmuştur. Peki, neden böyle bir girişim sürecinde değil de akabinde Benî Kureyza'nın amcaoğullarından sayılan Benî Hedel mensupları İslam'ı kabul etmiştir? Çünkü Medine Yahudileri arasında bu denli cesaretli bir topluluğun yaklaşık yedi yıl boyunca öne çıkmaması şaşırtıcıdır. Üstelik Benî Hedel kabilesi tarafından Yahudileri İslam'a yönlendirecek tarzda herhangi bir çalışma olduğuna dair kaynaklarda bir bilgi de yoktur.

Benî Kureyza, Müslümanlarla yaptığı ahdi daha önce de bozmuş ancak Müslümanların kendilerini kuşatması üzerine Medine vesikasına bağlılıklarını bildirmişlerdi.¹⁰⁹ Bu esnada yine İbn Heyyebân'ın etkisi ile hak peygambere yönelik herhangi bir ima ve söylem söz konusu olmamıştır. Benzer bir olay Benî Nadîr için rivayet edilmekle birlikte burada da İbn Heyyebân'dan bahsedilmez. Benî Nadîr'in Hz. Peygamber'e suikast hazırlıkları nedeniyle kuşatıldıkları gece de benzer şekilde bir müzakere yapılmış, bu esnada hahamlar Hz. Muhammed'i kabul ve inkâr hususunda ikiye bölünmüşlerdir. Bu tartışmada Sellâm b. Mişkem, ihanetin ve çatışmanın yanlışlığını dile getirirken Hz. Muhammed'in hak peygamber oluşunu vurgulamış ancak Benî İsrail'den olmayışı nedeniyle kendileri tarafından kabul görmediğini söylemiştir. Burada ikna edilemeyen Huyey b. Ahtab ve taraftarlarına karşın Yâmin b. Umeyr ve Ebû Sa'd b. Vehb "*Vallahi İslam'a girmek için artık beklemeyeceğiz, mallarımızı ve canlarımızı emniyete alacağız*" diyerek, kaleden inip Müslüman olmuşlardır.¹¹⁰ Tıpkı Benî Kureyza'da olduğu gibi burada da son anda İslam'ın tercih edilmesi durumu söz konusu iken, İbn Heyyebân'dan yine bahsedilmemiştir.

İbn Heyyebân'a atıfta bulunmamasına karşın Benî Kureyza'dan da İslam'a girenler olmuştur. Örneğin, Rıfaa b. Samuel'in affını isteyen Selma binti Kays (Ümmül Münzir) "*Kendisi namazlarını kılmaya hatta deve eti bile yiyeceğine söz veriyor*" veya "*Artık*

¹⁰⁹ Buhâri, *Sabîb*, Meğazi 14.

¹¹⁰ el-Beyhakî, *Delâilü'n-Nubuwwa*, c. I, s. 428.

*namaz kılacak ve deve eti yiyecek*¹¹¹ diyerek Rıfââ b. Samuel el-Kurazî'yi bağışlamasını Hz. Peygamber'den talep etmiştir. Keza Sabit b. Kays b. Şemmas, Zubejr b. Batâ el-Kurazî'nin affi için Hz. Peygamber'den ricada bulunmuştur.¹¹² İslam'a girmemesine karşın Benî Kureyza'nın kararına katılmayan bir diğer şahıs ise Amr b. Sud'a'dır. Bu şahıs Benî Kureyza'nın kitlesel ihanetine katılmamış "*Mubammed'e ihanet etmem*" diyerek kaleden inmiş ve Medine'den ayrılmıştır.¹¹³ Şu halde İbn Heyyebân'ın etkisinden ziyade, Müslümanlığın yayılıp güçlenmesi, yapılan sözleşmelerin varlığı, kendileriyle yaşanan mücadele süreci, vesikaya ihanetleri, kararlaştırılan cezanın niteliği ve tüm bunların rivayetlerde yer alması gibi hususların bir araya gelmesi Benî Kureyza'da hem bir dağılma ve ayrılık, hem de katı bir inatlaşmaya sebebiyet vermiştir.

Sonuç

İbn Heyyeban haberleri başta olmak üzere, son peygamberin geleceği zaman ve yer hususunda kaynaklarımızda yer alan bilgiler arasında ciddi çelişkiler mevcuttur. Bu tarz rivayetler içerdikleri teferruatlı bilgilerle sonradan oluşturulduğu izlenimini vermektedir.

Şemal hususundaki bir takım bilgilerle son peygamberin gerçekliğini ispat çabaları, çok sayıda peygamber gönderilen Yahudi toplumu ve yaygın kültürleri açısından kendileri için bir dayanak oluşturabilir. Ancak Kur'an'dan hareketle söyleyecek olursak Siyer kaynaklarımızda yer alan söz konusu rivayetler üzerinden Hz. Muhammed'in Risaletinin gerçekliği ispat edilemez. Ayrıca yine Kur'an'da vurgulandığı üzere Hicaz Yahudileri arasındaki yaygın bir peygamber beklentisi ve Medine'deki Yahudilerin beklenen nebinin niteliklerinden haberdar olması, Kur'an'da vurgulanan Yahudilikteki din adamları hâkimiyeti itibarıyla imkânsızdır.

Son peygambere ilişkin Yahudi ve Hıristiyanlara dayandırılan

¹¹¹ el-Vâkıdî, *el-Meğâzî*, c. II, s. 515; Deve etinin İsrailoğullarına haram olma nedeni, hastalanan Hz. Yakub'un iyileşmesi durumunda adadığı adaktır. Buna göre Hz. Yakub iyileşirse en sevdiği yiyecek ve içecek olan deve eti ve sütünü terk etme sözü vermiştir. Taberî, *el-Câmî*, c. V, ss. 585-586.

¹¹² Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ*, c. I, s. 308.

¹¹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, c. II, s. 238.

rivayetlerde, Kur'an'ın Yahudi tutumuna dair tasvirleri ve dönem itibariyle Hıristiyan-Yahudi çatışmasının etkilerini görmek mümkündür. Bu durum, dinî taassubun oluşturduğu mücadele ortamı ya da bunu besleyecek argümanlar oluşturma çabasını akla getirmektedir. Bunlar ileride Hicaz'da İslam'la çatışacak bir Yahudi kesiminin izahı için tarihsel köklere atıfta bulunma veya Kuran'daki ifade ve tespitlerden hareketle zamanla üretilmiş açıklamalar olarak kabul edilmelidir.

Hicaz Yahudilerinin övgüyle andıkları İbn Heyyeban'ın vasiyeti konulu rivayetlerde son peygamberin gerçekliğini kabule ve son peygambere ittibaya ciddi bir davet vardır. Vasiyetlerde vurgulanan inatçı Yahudi tutumunun Hicaz Yahudi tarihiyle uyumluluk arz ettiği bir gerçektir. Ancak İbn Heyyeban vasiyeti üzerinden Hicaz Yahudileri içinde küçük bir kabile olan Benî Hedel'in İslam'ı kabul etmesinde Hz. Muhammed'in Risaleti'nin gerçekliği hedeflenmemektedir. Bilakis bu rivayetlerle aslında Hz. Muhammed'in Risaleti'ni tasdik etmeyen Yahudi çoğunluk için bir kahramanlık profili çizilmektedir.

Hz. Muhammed'in Risaleti'ni ispat hususunda Siyer kaynaklarımızda yer alan rivayetlerde Yahudi toplumunun uzlaşmaz ve muhalif tutumu vurgulanmaya çalışılırken aslında bir taraftan da İslam'a ciddi zararlar verildiği aşikârdır. Bunlar içinde olağanüstülüklere yer vermeyen İbn Heyyebân rivayetlerinde bile şiddet yanlısı peygamber figürünün ön plana çıkarılması, bunun açık bir göstergesidir.

Kaynaklar

- Adam, Baki, *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ahmed, Berekât, *Muhammed ve'l-Yebûd Nezre Cedide*, çev. Mahmud Ali Murad, el-Hey'etu'l- Mısıriyyetu'l-Âmme, Kaliforniya, 1996.
- Alî, Cevâd, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-X, b.y.y., 1993.
- Baron, Salo Wittmayer, *A Social and Religious History of the Jews*, I-XI, Columbia University, New York, 1958.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr el-Hurâsânî, *Delâilu'n-Nubuwwa ve Ma'rifetu Abvâli*

- Sâbibi's-Şeria*, I-VII, Beyrut 1405 H.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr el-Hurâsânî, *es-Sünenu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Beyrut, 1424/2003.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sabîb-i Bubârî*, (I-VI), haz. Bedrettin Çetiner, İstanbul, 1992.
- Buhl, Frantz, "Medine", *İA*, MEB, Eskişehir, 1997,c.VIII, ss. 459-471.
- Cemîl, Muhammed b. Faris, *en-Nebi ve Tebudü'l-Medîne*, Merkezü'l-Melik Faysal li'l-Buhûs ve'd- Dirâsâti'l-İslâmiyye, Riyad, 2002.
- Demirci, Abdurrahman, *Hiz. Peygamber ve Hulefa-i Raşidin Döneminde Müslümanların Gayr-ı Müslim Politikaları*, İlahiyat Yay, Ankara, 2013.
- ed-Dimeşki, İbn Nâsiruddîn Muḥammed b. Abdillâh el-Kaysî eş-Şâfi'î, *Câmi'ü'l-Âsâr fî's-Siyer ve Mevlidi'l-Mubtâr*, thk. Ebû Ya'kûb Neş'et Kemâl, I-VIII, y.y., 1431/2010.
- ed-Diyâribekrî, Huseyn, *Târîbu'l-Hamîs fî Abvâli Enfesi'n- Nefîs*, thk., I-II, Beyrut, tsz.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as el-Ezdî, *Sünenu Ebû Dâvud*, (I-IV), haz. Bedreddin Çetiner, İstanbul, 1992.
- Görmez, Mehmet, "Hadis ve Semantik", *Günümüzde Sünnetin Anlaşılması [Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri]*, 29-30 Mayıs 2004/Bursa, 2005, s. 235-236.
- Gürkan, Salime Leyla, *Yabudilik*, İSAM, İstanbul, 2012.
- Harman, Ömer F., "Yahudilikte Peygamberlik ve Peygamberler", *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 1995, cilt: IX, sayı: [Prof. Dr. Nihad M. Çetin Hatıra Sayısı], s. 127-161.
- Halebî, Ebû'l-Ferec Alî b. İbrâhîm b. Ahmed Nüreddîn b. Burhâneddîn, *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, Beyrut, 1427 H.
- el-Hamevî, Ebû Abdullah Şihabeddin Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, I-V, Dâru Sâder, Beyrut, 1977.
- Heysemî, Nureddîn Alî İbn Ebî Bekr, *Mecmeu'z-Zevâid*, thk. Abdullah Muhammed ed-Dervîş, I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.
- el-İsfehânî, Ahmed b. Abdillâh Ebû Nuaym, *Delâilu'n-Nubuuvve*, thk. Muḥammed Ravâs Kalâcî, Abdalberr Abbâs, I-II, Beyrût, 1406/1986.

- İbnu'l-Esir, Ebû'l-Hasen el-Cezerî, *Usdu'l-Ğâbe fî Marifeti's-Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvîd, Âdil Ahmed Abdulmevcûd, I-VIII, y.y., 1996.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Ebû Hâcer Muhammed b. Saîd b. Besyûnî Zeğlûl, I-IX, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut , tsz.
- İbn Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, şrh. Ahmed Muhammed Şakir, Dâru'l-Hadis, Kahire ,1995.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed, *es-Siretu'Nebeviyye*, thk. Tâhâ Abdurra'ûf Sa'd, Şirketu't-Tabbaatu'l- Fenniyyetu'l-Muttahide, b.y.y., tsz.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Turkî, Dâru Hicr, Cîze 1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl, *es-Siretu'n-Nebeviyye, (el-Bidâye ve'n-Nihâye'den)*, thk. Mustafâ Abdulvahid, Beyrut, 1395/1976.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, thk. İhsan Abbâs, I-VIII, Beyrut, 1388/1968.
- İbn Seyyidinnâs, Ebû'l-Feth, *Uyûnu'l-Eser fî Funûni'l-Meğâzî ve'ş-Şemâil ve's-Siyer*, thk. İbrâhîm Muhammed Ramadân, Beyrut, 1993.
- Kaya, Remzi, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1994, Cilt: VI, Sayı: 6, ss. 221-240.
- Kiraz, Celil, "Hz. Muhammed (SAV)'in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, c. X, sayı: 1, s. 231-260.
- el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi li Abkâmi'l-Kur'an*, I-XXIV, thk. Abdullah Abdu'l-Muhsin et-Turkî, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2006.
- Lewis, Bernard, *İslâm Dünyasında Yahudiler*, çev. Bahadır Sina Şener, İmg yay, Ankara, 1996,
- Margolis, Max L., Alexander Marx, *A History of the Jewish People*, Harper Torchbook, New York, 1965.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *Sabîb-i Müslim*, (I-III), thk. Muhammed Fuad Abdûlbaki, İstanbul, 1992.
- er-Râzi, Ebû Abdullah Fahreddîn, *Tefsîr-i Kebîr-Mefatibü'l-Ğayb*, I-XXXII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1981.

- es-Sâebî, Ebû İshâk, *el-Keşfu ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, I-X, Beyrut 1422/2002.
- es-San'anî, Ebû Bekr Abdürrezzâk, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, I-XII, el-Meclisü'l-İlmi, Beyrut, 1983.
- es-Sehâvî, Şemsuddîn Ebû'l-Hayr, *et-Tuhfetu'l-Latîfe fî Târîhi'l-Medîneti's-Şerîfe*, el-Kutubu'l-İlmiyye, I-II, Beyrut, 1414/1993.
- es-Semhûdî, Ebû'l-Hasan, *Vefâu'l-Vefâ bi Abbâri Dârî'l-Mustafa*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, (I-IV), Beyrut, 1984.
- es-Suheylî, Ebû'l-Kâsım, *er-Ravd'ul-Unf fî Şerhi's-Sireti'n-Nebevîyye*, thk. Umar Abdusselâm es-Selâmî, I-VII, Beyrut, 1421/2000.
- es-Suyûtî, Celâlu'd-Dîn, *el-Hasâisu'l-Kubrâ*, I-II, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- eş-Şâmî, Muhammed, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sireti Hayri'l-İbâd*, thk. Âdil Ahmed, Ali Muhammed Muavvid, I-XII, Beyrut, 1414/1993.
- et-Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir, *Câmiü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, thk. Abdullah Abdulmuhsin et-Turki, I-XXVI, Cize, 2001.
- et-Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir, *Târîbu't-Taberî: Târîbu'r-Rusûl ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebû Fazl İbrahim, Mısır, I-XI, Dâru'l-Meârif, Mısır, tsz.
- Ünalın, Sıddık, "Risalet Öncesinde Arap Yarımadasındaki Dinler ve Bir Peygamber Beklentisi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, Sayı: 6, ss. 87-101.
- el-Vâkıdî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ömer, *el-Meğâzî*, I-III, thk. Marsden Jones, Beyrut, 1989.
- Yıldırım, Arif, "Kelâmi Açıdan Tevrat ve İncil'de Tahrif Meselesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, Sayı: 26, ss. 11-26.
- ez-Zehabî, Ebû Abdillâh, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, I-XXXV, thk. Şuayb el-Arnâvut yönetiminde, y.y., 1405/1985.